

En vit fläck på kartan – Taklamakanöknsens bronsålder

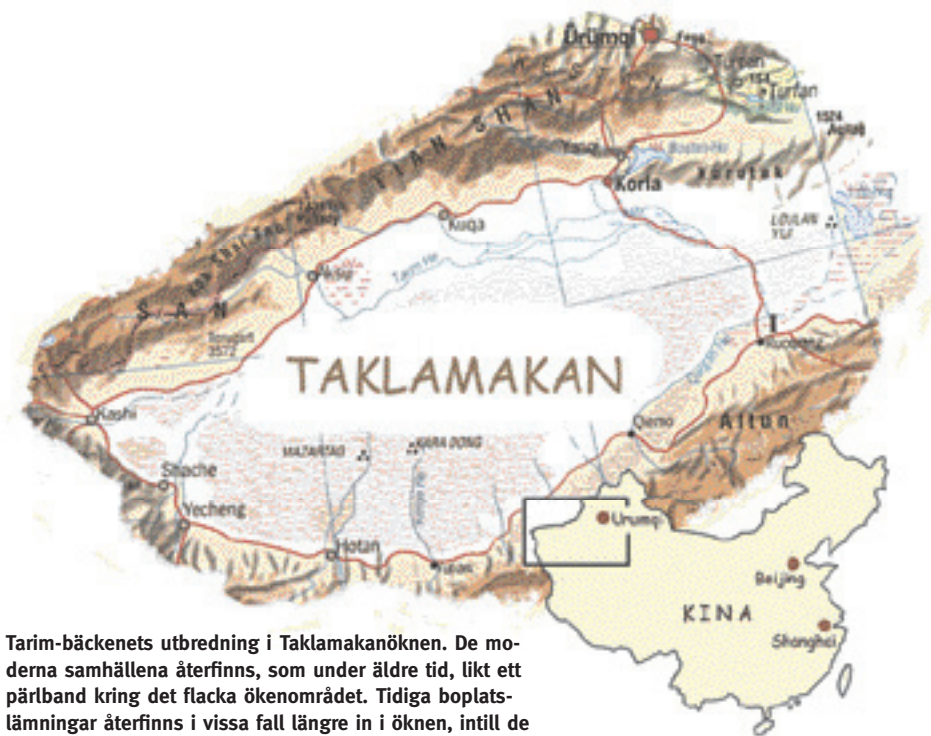
AV RICHARD HOLMGREN

Tarim-bäckenet i den kinesiska Taklamakanöknen har varit en skådeplats för kulturutbyten mellan öst och väst i nära 4000 år. Handeln med det kinesiska sidentyget som passerade över området mot väst, utgjorde blott ett sent fragment av traktens långa historia. Lika många var de innovationer och tankar som fördes från väst till öst och detta långt tidigare än vi kanske kunnat ana.

Tarim-bäckenet ligger i den största av de kinesiska provinserna, Sinkiang. Detta vidsträckt ökenområde avskärmats av världens högsta bergsmassiv. Söderöver tornar det tibetanska höglandet på ryggsidan av Kunlunbergen och norröver finner vi Altaibergen och Tian Shan mot Kazakstan respektive Mongoliet. I väst nalkas vi i sinom tid Hindukush, höjderna som fick Alexander den store att endast besinna det som fanns bortom – dock från den andra sidan.

Centralasiatiskt inflytande

Buddistiska ruinstäder vittnar om ökenområdets förflutna emedan islamitiska monument är riktade mot dess framtid. Xinjiang blev en självstyrande region 1955, en tid då mer än 90 procent av befolkningen utgjordes av icke-kineser, de turktalande och muslimska Uygurerna. I samband med att provinsens huvudstad Urumqi sammanflätades med det övriga Kina medels järnvägen, så kom Han-kineserna att dominera provinsens mest norra delar. De folk vi idag finner omkring Taklamakanöknen ger dock fortfarande en bild av en etnisk varietet som är lika extrem som det landskap de bebor – man befinner sig i Kina, men ändå inte. Fortfarande kan vi besöka betydelsefulla handels- och marknadsplatser såsom de i Hotan och Kashgar. Dessa kryllar av handelsmän från allskonns angränsande länder och ger fortfarande en nykter bild av platsens historiska drama.

KARTA: RICHARD HOLMGREN

Tarim-bäckenets utbredning i Taklamakanöknen. De moderna samhällena återfinns, som under äldre tid, likt ett pärlband kring det flacka ökenområdet. Tidiga boplatslämningar återfinns i vissa fall längre in i öknen, intill de från söder rinnande vattendragen.

Under århundradena direkt efter 2000 f.kr., kan vise hur bronskulturer, hjulfordrade vagnar och tamhästar introduceras i den gamla Kina. Antingen kommer de direkt från det eurasiska stäpplandet eller som förmedlade genom östra Centralasiens bosättningar. Under det följande årtusendet ökade handeln och det intellektuella utbytet på ett sätt som kunde säkra det kinesiska försvaret mot nordligastammar. Speciellt viktig blev handeln med stridshästar, eller de förtiden kallade "blodsvettande hästarna" vid sidan om alfalfa som foder. Det är också under liknande former som buddismen kommer att färdas längs Tarim-bäckenets handelsvägar för att blomma ut i Kina. Både den materiella och den andliga kulturen kom på ett innovativt sätt att omformas till något unikt i Kina, något som sedan också kom att flöda i motsatt riktning.

De första mumierna

Hela denna process av utbyten mellan folk i öst och väst verkar dock ha ett ursprung i en befolkning som vi vet mycket lite om – ett eller flera folk som slår sig ned i östra Centralasien under

bronsåldern. Till Tarimområdet tog de med sina husdjur, metallurgi och sin vävnadsteknik.

Imitten av 90-talet inleddes en sällsam mumiehysteri i såväl vetenskapliga som populära kretsar. Denna bottnade i det förnyade intresset för de extremt välbevarade mumier som återfunnits i Tarimbassängens periferier och som nu vilade i en museikällare i Urumqi. Det mest slående var just mumiernas bevaringsförhållande som trots sin höga ålder, på ibland flera tusen år, gav intrycket av att de endast slumrat till för en stund. Mumierna som i flera fall var bemålade och fortfarande bar sina fantastiskt färgstarka kläder, hade återfunnits med ett lika väl bibehållet gravmaterial.

Kaukasier

Inte mindre stor var häpnaden över det faktum att några av mumierna från den äldsta tiden inte var "kineser", de visade sig vara individer av kaukasiskt ursprung. Kropparna härrörde från ett antal olika begravningsplatser tillhörande andra till första årtusendet f.kr., lokaliserade främst längs med den södra

Vy över ett större residens vid Niya-boplatsten i södra Tarim. Lämningen ger en bild av öknens extrema bevaringsförhållande där den bärande träkonstruktionen fortfarande står kvar, i detta fall efter 2200 år.

FOTO: INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY I SINKIANG

FOTO: RICHARD HOLMGREN

och östra delen av Tarim-bäckenet. Även om variationen av mumier i det förhistoriska Xinjiang visar på olika populationsgrupper, så förmodas de tillhöra tre olika huvudgrupper där de tidigaste fysiska beläggen överensstämmer med ett relativt homogent proto-europeiskt släkte. Kropparna har hittats i gravar såsom exempelvis Qawrighul och kan dateras till tiden från 2000-1500 f.kr. Dessa människor kan ha representerat en utlöpare av de europeiska stäppkulturer som expanderade österut under det fjärde till tredje årtusendet f.kr.

Den mongolska befolkning som återfunnits i östra Tarimområdet börjar först framträda under senare delen av samma årtusende och förekommer då uppblandade med mumierna av kaukasiskt ursprung. Huruvida den mongolska befolkningen bebodde regionen före den kaukasiska immigrationen är svårt att avgöra utan bättre vittnesbörd från tidigare neolitiska gravar.

Dolt i sanden

Likt gravfältet vid Qawrighul så har de första fynden av textilier i Xinjiang sitt

FOTO: INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY IN XINJIANG

ursprung i lämningar från det tidiga andra årtusendet f.kr. Textilier från denna period är ofta enkla där sömmar, foder och byxben saknas i enkelt vävda kläder. Vanliga är midjelånga skjortor eller enklare kappor av fårull. Vid denna tid hade fåret ännu inte fått sin givna plats så långt österut som i Kina, men närvaron av ylle-textilier i Tarimområdet ger vid handen att man introducerat tamfåret från väst vid sidan om odling av exempelvis vete. Frågan om det var just Qawrighul-mumiernas direkta förfäder som introducerade fåret kan ännu inte besvaras, även om mycket talar i denna riktning.

Det råder en ganska stor förvirring vid identifieringen av kulturer mellan tiden 2000-700 f.kr. Till saken hör att många av de kända gravområdena visar på en lång kontinuitet som försvårar identifieringen av de specifika kulturvariationerna. Vid sidan om den så kallade Qawrighul-kulturen, utövade Tarimområdets tidiga invånare blandjordbruk. Regionen längre norröver etablerade en mer bofast befolkning som idag täcks av de mer historiskt belagda oas-städerna. De

tidiga kulturerna har efterlämnat bemålad keramik som visar på influenser med grannar från Gansu-provinsen i öst, men även stäppregionerna i nordväst. De vilar i schaktgravar som preparerats av timmer och soltorkat tegel. Vid sidan om de spörsmål som berör införandet av olika tamboskap, grödor och materiell kultur, så är dessa gravkonstruktioner ytterligare en indikation på ett ursprung som för oss bort över stäpplandet mot västra Centralasien.

I stor utsträckning saknar vi dock fortfarande betydande hus- och boplatslämningar från de tidigare perioderna. Även om sådana kan förväntas vara mycket enkla i sin utformning, så skulle de kunna ge ovärderlig information om det dagliga livet. Ett fascinerande exempel på vidsträckt och välbevarade boplatslämningar är annars de från Niya, vars nuvarande trästrukturer främst dateras till Han-dynastin, alltså de närmaste två århundradena omkring vår tidräknings början.

Nya arkeologiska metoder

Arkeologiska undersökningar som be-

drivits under senare tid bygger ofta på de underlag vi känner från expeditioner som inleddes för över hundra år sedan. Från den brittiska sidan känner vi forskningsresande som Sir Aurel Stein men inte minst den för oss mer bekante Sven Hedin. Det var under sökandet efter Centralasiens konst och skriftrelikier som dessa tidiga forskare först kom att skildra upptäckter av torkade kroppar. Flera av de tidigt dokumenterade bo- och gravplatser har i modern tid undersökts av såväl utländska som lokala expeditioner. Arkeologiska institutet i Sinkiang utför till exempel i skrivande stund utgrävningar av gravkullen Ördek som tidigare undersökts av den svenske fornforskaren Folke Bergman på 1920-talet. De pågående undersökningarna visar att gravkullen med sina resta träpålar innehåller gravar som kan dateras ända tillbaka till det tidiga andra årtusendet f.kr.

Ett utmärkt komplement till sådana undersökningar skulle med fördel kunna vara en modern inventering av mer landskapsarkeologisk karaktär. Taklamakanöknens ständigt föränderliga landskap avslöjar ideligen nya fyndlokaler som

ILLUSTRATION: RICHARD HOLMGREN

En av de mänskliga gestalter av trä, sannolikt en kvinna, som rests vid Ördek-nekropolen. Platsen utforskades redan på 1920-talet av Folke Bergman.

med förhållandevis billiga och lätta metoder kan dokumenteras genom flyginventeringar av utvalda områden. Fördelen med till exempel ultralätta flygplan är deras stora räckvidd, låga driftskostnad och möjligheten till att landa vid tänkbara lämningar. På så vis kan man utföra preliminära besiktningar av såväl nya som äldre fyndplatser och strukturer. Denna metod kan vara en av lösningarna på att spåra tidiga boplatslämningar, hägnader och kommunikationsleder.

Fortfarande väntar många frågor på att besvaras kring Taklamakanöknens tidiga kulturer. De befann sig för långt till väst eller för långt till öst från de stora högkulturererna, men de befann sig likväl i centrum av den Eurasiska spelplanen.

Richard Holmgren är arkeolog vid ARCDoc, Arkeologisk dokumentation, och förbereder en flyginventering vid Taklamakanöknens till hösten 2006.

richard.david@swipnet.se

Japans enlevering av solgudinnan

AV CURT ROSLUND, JÖRAN ROSLUND OCH YASMINE KRISTIANSEN

**I mångmiljonstaden Tokyo kan man i gryningen träffa på små tysta grupper av människor som tålmodigt väntar på att få hälsa den uppgående solen med en huvudbugning samtidigt som de klappar två gånger i händerna. Tillbedjan av naturobjekt som solen har en stark ställning i det högteknologiska japanska samhället. Denna tillbedjan härrör från landets ursprungliga religion, *shinto*, som var en ren naturreligion där varje varelse, träd, klippa eller källa var säte för en gudomlighet som gick under benämning-
en kami.**

Kejsarens kami stod över alla människors och högst värderades solens kami i skepnad av solgudinnan Amaterasu. Totalt fanns åttahundra myriader kami som skulle äras och respekteras. Grunddragen finns nedtecknade i Japans äldsta bok Kojiki eller på svenska Gamla berättelser från 712. Japanernas vördnad och tillbedjan av solen har medfört att man för den japanska flaggan valt en röd sol i ett vitt fält. Banér med en sol har en lång tradition i Japan och omnämns redan i krönikan Nihon shoki från 720. Solen har också gett upphov till namnet Japan. Sett från Kina ligger Japan i den riktning där solen varje morgon går upp och den poetiska benämningen Den uppgående solens land skrivs med tre tecken som betecknar sol, ursprung och rike. Benämningen Japan som används i svenska och i många andra europeiska språk, kommer från de två första tecknen, Riben, solens ursprung.

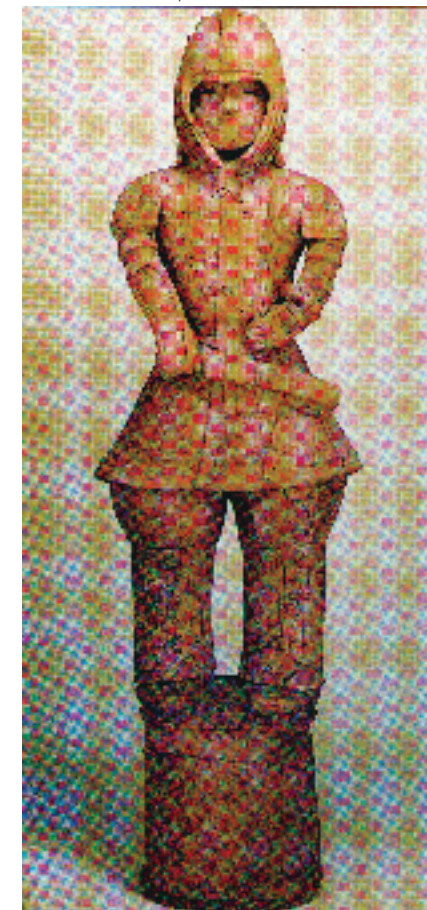
Legendernas solgudinna

Solens förmåga att lysa och värma hölls som bevis för att solen besatt en mäktig kami i solgudinnan Amaterasu. Hur stor hennes makt egentligen var ger en känd legend i Kojiki exempel på. Där berättas att Amaterasu en dag blev så förtviv-

FOTO: GEORG GERSTER / IBL

Bilden ovan. En av de större nyckelhålsgravarna tillskrivs enligt legenden kejsar Richû. Den är 360 meter lång, 20 meter hög och omges av en 60 meter bred vallgrav.

Stridsklädd 1,25 meter hög haniwa krigare i terrakotta funnen i en nyckelhålsgrav.

FOTO: TOKYO NATIONAL MUSEUM

lad över sin bråkstake till yngre bror, stormguden Susa-no-ô, att hon med solen flydde in i en grotta i himlen med påföljd att ett nattsvart mörker lade sig över hela världen. Kami från jordens alla hörn samlades utanför grottan och bad henne komma ut med solens ljus. När inga böner hjälpte, framförde en av de mer frigjorda gudinnorna, Ameno-Uzume-no-Mikoto, en dans som var så befängt ekvok att de församlade kami alla brast ut i ett hejdlöst skratt som gjorde att Amaterasu inte kunde motstå frestelsen att se efter vad som utlöst munterheten. När hon gläntade på dörren till grottan, höll en av de församlade kami fram en spegel så att hon kunde se sig själv. Kontrasten mellan hennes lysande anlete och de mörka ansiktena på de församlade kami fick henne att inse, hur ansvarslost handlat det var att ta solen från dem. Å andra sidan förstod nu alla kami att Amaterasu var den mest

sätergläntan

korta kurser

På Sätergläntan får du inspiration och ny eller fördjupad kunskap i olika tekniker och material. Du bor och äter gott i härlig slöjdmiljö!

Exempel på korta kurser 2005:

23-29 JULI Bronsgjutning, Peter Peterson
10-14 OKT Söma, Nåla, Binda - nålbindning
förr och nu, Linnéa Rothquist Ericsson
29 OKT-4 NOV Smide - Inkrusteri, Jan-Åke Lundström

Beställ komplett kursprogram med ett hundratal kurser under året. Programmet finns också på www.saterglantan.se
Slöjdkurser för barn från 8 år under sex sommarveckor.
Läsårutbildningar: smide, sömnad, trä och väv, 1-2 år.

sätergläntan hemslöjdens gård

Knippboberget 20, 793 41 Insjön TEL 0247-410 45
E-POST info@saterglantan.se www.saterglantan.se

LÖRDAG 4 JUNI KL 11-18

Försäljning och demonstration av vikingatida/medeltida hantverk. Underhållning och uppvisningar. Förtäring och ponnyridning.

Medeltida gästbud kl 19.30 marknadsdagen 150:- pp. Förannmälan till Lödöse museum. Fri entré till marknaden, fri parkering, medeltidsklädda och unga upp till 20 år har fri entré till museet. För info 0520-661010 www.alvlanmus.se/lodose

Välkomna!